

აკონომიკური თეორიის თანაგედროვე პრობლემები

უკვე აკონომიკა და კეთილდღეობის დანაკარგები

გიორგი მაღაშხია
ემდ, სტუ სრული პროფესორი

სტატიაში მოცემულია რიგი თეორიული საკითხის ახლებური გააზრება. მკითხველებს ვთხოვთ მოგვანოდონ თავიანთი მოსაზრებები აღნიშნულ სიახლეთა შესახებ.

დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ უხსოვარი დროიდან დღემდე მთელი შექმნილი დოვლათი არ ხმარდება ადამიანთა რეალურ კეთილდღეობას. ეს აქამდე სათანადო თეორიული განსჯის საგანიც არ გამხდარა. ეს ფაქტი კი უაღრესად საყურადღებოა. განსხვავება წარმოებული დოვლათის რაოდენობასა და მის ზრდას, ერთი მხრივ, და კეთილდღეობას და მის ამაღლებას შორის, მეორე მხრივ, იმდენად დიდია, რომ ამ საკითხის სპეციალური თეორიული გამოკვლევა და სათანადო დასკვნების გაკეთება აუცილებელია. ის მეტად მნშვნელოვანია პრაქტიკისთვისაც. ეს განსხვავება წარმოდგება იქიდან, რომ მთელი შექმნილი დოვლათის საკმაოდ დიდი ნაწილი მოიხმარება არარაციონალურად, არაჯანსაღ, არაგონივრულ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად, ძვეს გამოუყენებლად ან კიდევ ადამიანთა საზიანოდ გამოიყენება. საბოლოო ანგარიშით, იგი წარმოგვიდგება დანაკარგად ინდივიდებისა და საზოგადოებისთვის. ამის გამო შესაბამისად მცირდება საყოველთაო კეთილდღეობა იმასთან შედარებით, როგორიც ის შეიძლებოდა ყოფილიყო ამ დანაკარგების გარეშე. საზოგადოების

დოვლათის ამ ნაწილს, ადამიანთა კეთილდღეობის თვალსაზრისით, განვიხილავთ როგორც უქმს, უსარგებლოს.

ამასთან, ამ დოვლათის სარგებლობის პოტენციალი ან მასზე განეული დანახარჯები შეიძლება მოხმარებოდა ადამიანთა გონივრული (ჯანსაღი) მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას. აქედან გამომდინარე, მგვაჩნია, რომ ამგვარი უქმი დოვლათი შეიძლება ჩავთვალოთ კეთილდღეობის **ამაღლების განსაკუთრებულ რესურსად**. ამ საკითხებზე გვექნება მსჯელობა ქვემოთ.

გასარკვევია, თუ შექმნილი დოვლათის რა ნაწილები ვერ ხმარდება კეთილდღეობას და რა მიზეზით. მის დადგენასთან დაკავშირებით აუცილებლად მიგვაჩნია ზოგიერთი ცნების შინაარსის დაზუსტება, კერძოდ, ასეთია: „მოთხოვნილება“, „კეთილდღეობა“, „რაციონალური მოხმარება“, „რაციონალური ქცევა“, „მომხმარებლის სუვერენიტეტი“, „რეალური დანაკარგები“ და სხვ. ვფიქრობთ ჩვენი მსჯელობებისთვის სასარგებლოა აგრეთვე მოხმარების პროცესი წარმოვიდგენოთ **ეკონომიკური დოვლათის სოციალურ სიკეთეში ტანსფორმირებად**, ასევე ადამიანთა განსაკუთრებული თვისება - **ზომიერება განვიხილოთ ეკონომიკური კატეგორიის რანგში**.¹

მოთხოვნები ობიექტურად, მათი დაკმაყოფილების შედეგის მიხედვით, მართებულია დავყოთ **რეალური სარგებლობის (სიკეთის) მომტან, ანუ ჯანასღ, გონივრულ მოთხოვნილებებად და არაჯანასღ, არაგონივრულ მოთხოვნილებებად**, რომელთა დაკმაყოფილება არაა რეალური სიკეთე, სასარგებლო ადამიანებისთვის და არც მიზანშეწონილია.² ეს უკანასკნელნი თავისთავად ორგვარია: **მოთხოვნილებები**, რომელთა დაკმაყოფილება უშუალო ბოროტებას წარმოადგენს ადამიანებისთვის და **უაზრო, ფუჭი, ფუქსავატური მოთხოვნილებები**, რომელთა დაკმაყოფი-

1 ამ მიდგომების შესახებ იხ ჩვენი მონოგრაფია „მეტაეკონომიკა - ეკონომიის ფილოსოფია“. თბილისი. 1995.

2 შარლ მონტესკიე აღნიშნავდა: „... საჭიროა, რომ კანონი აძლევდეს ყველას მხოლოდ ცხოვრებისათვის აუცილებელს. თუ ადამიანებს აუცილებელზე მეტი ექნებათ, ერთნი ფლანგვას დაიწყებენ, მორენი კი შემენას და უთანასწორობა წარმოიშობა“. შარლ მონტესკიე. კანონთა გონი. ქართული თარგმანი. თბილისი, 1994. გვ.124.

ლება არაფრის მომცემი, ან ყალბი, მოჩვენებითი კეთილდღეობის მომტანია. ორივე საზიანოა ინდივიდისა და საზოგადოებისათვის.¹ სამწუხაროა, რომ ეკონომიკური თეორია, სოციალური მეცნიერებები საერთოდ, გვერდს უვლის ყალბი, მოჩვენებითი კეთილდღეობის, კიდევ მეტი „ადამიანთა მიერ თავისი და სხვების საზიანო მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისთვის დოვლათის მოხმარების (დაგროვების), მაშასადამე, არარაციონალური მოხმარებისა და დაგროვების ფაქტს, მაშინ როცა მას დიდი ადგილი უკავია ადამიანთა ცხოვრებაში. ეს თეორიის დიდი ნაკლია.

კეთილდღეობის ქეშმარიტ გაგების შესახებ საჭიროა აღინიშნოს, რომ იგი მეტწილად არადეკვატურად ესმით თეორიაში და ყოფით დონეზე. კეთილდღეობა გაგებულია როგორც საერთოდ ადამიანთა ყოველგვარი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება საქონლითა და მომსახურებით. აქედან გამომდინარეობს, რომ თითქოს ყოველგვარი მოხმარება სიკეთეა (იხ. თეორეტიკოსები ა. პიგუ, ი. ლიტლი, ა. ბერგსონი. კ. ეროუ, კუზნეცი და სხვ.).² ასეთ გაგებას უკავშირდებენ ადამიანის უფლებებს, მომხმარებლის ინტერესებს, სუვერენიტეტს. სინამდვილეში ეს ასე არაა და არ შეიძლება იყოს, ყოველგვარ დაკმაყოფილებას არ მოაქვს სიკეთე, რადგან ადამიანებს ბევრი გაუკუღმართებული მოთხოვნილებებიც გააჩნიათ. მომხმარებლის სუვერენიტეტსა და ინტერესებს რეალურად შეესაბამება ის, რომ მისი ჯანსაღი მოთხოვნილებები კმაყოფილდებოდეს და არა ყოველგვარი მოთხოვნილებები. **არაჯანსაღ მოთხოვნილებათა** დასაკმაყოფილებლად დოვლათის მოხმარებას განვიხილავთ როგორც **არარაციონალურს**, ამგვარად მოხმარებულ დოვლათს, სრულიად გამოუყენებლად არსებულთან ერთად,

1 ეს უძველეს დროში (ძვ. წ. ა. მე-6 - მე-5 საუკუნეში კარგად ესმოდა ლაო ძის, რომელიც წერდა: „სამეფო კარი თუ ბრწყინავს, მინდვრები გახრიკებულია, ბედლები დაცრიელებულია. დიდებულნი თუ ძვირფასეულობით შემოსილან, ბრწყინვალე საჭურჭლით შეჭურვილან, უკადრისობენ მდაბიურ სუფრას და ფუფუნებაში ყელამდე ჩაფლულან, ეს ავაზაკობა და ზვიადობაა.“ ლაო-ძი. დაო დე ძინი. თბილისი 1990. გვ.123..

2 იხ. Macmillan Dictionary of Modern Economics. London and Basingstoke. 1992. „Economic welfare“, and „Social welfare Function“.

რაც არაიშვიათად გვხვდება, როგორც ზედმეტს ინდივიდუალურობის.
¹ იგი არ ხმარდება რეალურ სარგებლობას ადამიანებისთვის, სიკეთეს, უქმია ან ხმარდება ადამიანებისთვის ზიანის მიყენებას. ამ შემთხვევებში დოვლათი არ მოხმარდა თავის ნამდვილ დანიშნულებას - რაციონალურ მოხმარებას, მაშასადამე ის რეალური დანაკარგებად გვევლინება. ადამიანებისთვის რეალური სარგებლობის მიღებას კი ვუნოდებთ ეკონომიკური დოვლათის ტრანსფორმაციას სოციალურ სიკეთედ (სოციალური სიკეთეში გადასვლას)². მასში და მის ზომაში გამოვლინდება წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების საზრისი, საბოლოო შედეგი.

ადამიანთა (საზოგადოების) მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებას გონივრულ ფარგლებში განვიხილავთ ზომიერებად, ხოლო ამაზე გადაჭარბებით მოხმარებას (დაგროვებას) - ზედმეტობად, რაც წარმოიშვება ადამიანთა სიხარბის შედეგად. სიხარბე კი კაცობრიობის ცხოვრებაში დამანგრეველი ძალაა, რომელიც აპირისპირებს ადამიანებს ბუნებასთან და ერთმანეთთან. რადგან დოვლათის უაზრო, ფუჭი მოხმარება, საკუთარი და სხვების საზიანო გამოყენება ფართოდ შეინიშნება ადამიანთა ქცევებში, მისი შემაფერხებელი გავლენა ადამიანთა ცხოვრების გაუმჯობესებაზე დიდია. მნიშვნელოვანწილად ამ მიზეზების გამო საყოველთაო კეთილდღეობის პრობლემა ვერ წყდება და მთელი კაცობრიობისა და ცალკეული ხალხების ცხოვრებაში ადგილი აქვს აღმაშფოთებელ ხარვეზებს, ადამიანთა დიდი უმრავლესობის სიდუხჭირეს. ამიტომაც ზომიერების დაცვა, სიხარბის დაძლევა, უქმი დოვლათის შემცირება და აღკვეთა მთელი კაცობრიობის ერთ-ერთი მთა-

1 ზედმეტისა და უკმარის კატეგორიებს საფუძველი ჩაუყარეს პლატონმა და არისტოტელემ. „ის, რაც აჭარბებს ზომიერ ბუნებას და ის, რაც მასზე მეტია სიტყვით და საქმით, ნამდვილად არის ზედმეტი. Πлатон. Πολιτικ. Соф. т. 3, в. II. С. 45-47. არისტოტელე ზედმეტსა და უკმარს განიხილავდა როგორც საშუალოდან, სასურველიდან გადახრას. Аристотель. бл.Соф., т. 4. Изд. „Мысль“. М., 1984. С. 88, 876 118, 215..

2 ეს ცნება ჩვენს მიერ შემოღებულია მონოგრაფიაში „მეტეკონომიკა-ეკონომიკის ფილოსოფია“ (1995) და გამოყენებული ნაშრომებში; „ეკონომიკის ჰუმანიზაციისა და დეჰუმანიზაციის ტენდენციები“ (2001, რუს. ენაზე), „მოგების მეტათეორია“. ახალი ხედვა (2007, რუსულ ენაზე) და სხვ.

ვარი პრობლემაა. ამრიგად, **ზომიერება არაა მხოლოდ ყოფითი სიბჰნის გამომხატველი ცნება, არამედ თეორიული კატეგორიის შინაარის მატერებელიცაა.** ეს მომენტი კი ერთ-ერთი ცენტრალური უნდა იყოს კეთილდღეობის თეორიაში.

მოთხოვნილებათა დიდი ნაწილის არაჯანსაღი, არაგონივრული ხასიათი, ის, რომ ადამიანები ეტანებიან ისეთ რამეებს, რაც **თვით მათაც აზიანებს (ეს პარადოქსია, მაგრამ რეალობაა!) და სხვებსაც ან სრულიად არაფრის მომცემია, უაზროა, ცნობიერებისა და ყოფიერების დიდი ნაკლია.** ადამიანებს ხშირად სურთ დაეუფლნენ საგნებს არა ჯანსაღი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, არამედ პრესტიჟისთვის (ტ. ვებლენი და სხვ.), სხვებზე ძალაუფლების, უპირატესობის მოსაპოვებლად. ასეთი მიდრეკილება არსებულ სინამდვილეში ადამიანთა დიდი ნაწილის უარყოფით თვისებად უნდა იქნეს შეფასებული. **იგი ეფუძნება სიკეთის (სარგებლობის) არაქეშმირიტ გაგებას, არასწორად გაგებულ (მახინჯ) ინტერესებს, გამრუდებულ მენტალიტეტს. ცნობიერება და მენტალიტეტი განსაზღვრავს ქცევას.** გამრუდებული ცნობიერებიდან და მენტალიტეტიდან გამომდინარეობს ადამიანთა მეორე უარყოფითი თვისებაც - მათი **არარაციონალური, ე.ი. ისეთი ქცევა, რომელსაც რეალური (ნამდვილი) სასარგებლო შედეგი, სიკეთე არ მოაქვს.** თეორიის მტკიცება, რომ საერთოდ ადამიანები არიან რაციონალურები, რომ ინდივიდები ყოველთვის ყველაზე უკეთ აფასებენ თავიანთ მდგომარეობას, პრაქტიკაში არ დასტურდება. ადამიანები უშვებენ ბევრ შეცდომას, ხშირად არ ფლობენ ოპტიმალური გადაწყვეტილების უნარს, ამისთვის საჭირო ცოდნას. ეს ვლინდება მათ მიერ დოვლათის მოხმარებასა და დაგროვებაში არაჯანსაღი, არაგონივრული მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად, განუსაზღვრელი სიმდიდრისადმი (შემოსავლისადმი) მისწრაფებაში და სხვ.

სხვანაირად ესაა **ადამიანთა არაზომიერება (ზომიერების პრინციპის დარღვევა).** ამის გამო იქცევა გარკვეული დოვლათი ინდივიდთა ნაწილისთვის **ზედმეტობად, არსებითად არასაჭიროდ, უქმად.** თეორია, როგორც ცნობილია, ქადაგებს **მოთხოვნილებების განუსაზღვრელობას**, რაც არ შეიძლება მართებულად მივიჩნიოთ. გონივრული (ჯანსაღი) მოთხოვნილებები როგორც პრაქტიკა ად-

ასტურებს, შეზღუდულია მოცემულ მომენტში. **ადამიანთა სამომხმარებლო ძალა განუსაზღვრელი არაა**, მათ არ შეუძლიათ უზომო რაოდენობით მოიხმარონ დოვლათი, რასაც თეორია გვერდს უვლის. მოთხოვნილებათა უსაზღვრობის დოქტრინა ადამიანთა გარკვეული ნაწილის ინტერესებს პასუხობს, რომ მოგების უსაზღვრო ზრდას მი-
აღწიონ. სწორი იქნება ვთქვათ, **რომ მოთხოვნილებები მხოლოდ იცლება, ვითარდება განუსაზღვრელად.**

აქვე შევნიშნავთ, რომ საყოველთაო კეთილდღეობაში არ **ვგულისხმობთ ევალიტარიზმს, ბანალურ გამათანაბრებლობას, ადამიანთა მიერ ერთნაირ მოხმარებას**, რაც გაუმართლებელია, რადგან მათი მოთხოვნილებები განსხვავებულია. ერთნაირი მოხმარება, შემოსავლები უსამართლობა და უწესრიგობა იქნებოდა. **საქმე ეხება გონივრულ, ჯანსაღ მოთხოვნილებათა თანაბარ დონეზე დაკმაყოფილებას**, რაც აუცილებელია სამართლიანი, ჰუმანური საზოგადოებისთვის.

ადვილი გასაგებია, რომ მოხმარებასა და ქონების დაგროვებას ზომიერების საზღვრებს იქით, ადამიანებისთვის არავითარი რეალური სარგებლობა არ მოაქვს (შეიძლება მოჰქონდეს ილუზიური სიკეთე). გონივრულ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებისათვის საჭიროზე ზედმეტი ეკონომიკური დოვლათი რომ არ ტრანსფორმირდება სოციალურ სიკეთედ, სწორედ აქედან გამომდინარეობს **შეფარდებით ზედმეტი** (ფაქტობრივად სასარგებლოდ გამოუყენებელი, უქმი) დოვლათის (სიმდიდრის) არსებობის ფაქტი. სწორედ ამგვარი ზედმეტი, უქმი დოვლათი უნდა ჩაითვალოს **რეალურ დანაკარგად ინდივიდებისა და საზოგადოებისთვის**. ეს, ერთი მხრივ. მეორე მხრივ, გარკვეულწილად ამის შედეგად არსებობს **დოვლათის უკმარობა** ადამიანთა დიდი ნაწილისთვის იმასთან შედარებით, რაც შეიძლებოდა არ ყოფილიყო ადამიანთა ჯანსაღი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად მთელი არსებული დოვლათის რაციონალურად და სრულად გამოყენებისას.

ამგვარი რეალობის, ზომიერების დაკარგვის არსებობის უპირველესი მიზეზია საერთოდ ადამიანთა დამახინჯებული ცნობიერება, კეთილდღეობის ყალბი გაგება. მისგან მომდინარეობს ადამიანთა მიდრეკილება ზედმეტი სიმდიდრის დაგროვებისაკენ,

მოხმარებისკენ, იმის მიუხედავად, არის ნამდვილი აზრი, სიკეთე ამგვარ მისწრაფებაში და მის საფუძველზე მოქმედებაში, თუ არა. საბოლოოდ, საზოგადოების მასშტაბით, მთლიანობაში, ჩნდება ასევე მასობრივი გავრცელების ფაქტორი - ადამიანთა მიმბაძველობა, შეჯიბრი სამომხმარებლო სფეროში, მოხმარების, სიმდიდრის მეშვეობით უპირატესობის დადასტურებისთვის.

რეალობა ასეთია: ფუჭი, უაზრო მოხმარება, რომელსაც არ მოაქვს ჭეშმარიტი სიკეთე, საერთოდ ადამიანთა ცხოვრების თანამგზავრი გახდა, რაც ისტორიული პროცესის შედეგია, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ადამიანთა ინტერესებს ეწინააღმდეგება, ამცირებს საყოველთაო კეთილდღეობას. ყოველივე ეს ისტორიის - ობიექტური სინამდვილის „ცოდება“ („შეცდომება“). ვგულისხმობთ საზოგადოების ინტელექტუალური და კულტურული განვითარების არასაკმარის დონეს.

მეტად მნიშვნელოვანია, რომ აღნიშნული ზედმეტობა ერთ მხარეს და უკმარობა მეორე მხარეს დიდწილად უკავშირდება დამკვიდრებულ სოციალურ ეკონომიკურ გარემოს, ურთიერთობებს, უსამართლობას საერთოდ და შემოსავლების (სიმდიდრის) განაწილებასა და გადანაწილებაში, ადამიანთა შორის მეტისმეტ უთანასწორობას, ზნეობრივ ხარვეზებს, საერთოდ საზოგადოების ცხოვრების, მონყობის მანკიერებებს. თეორიის დიდი ნაკლია, რომ იგი არ ითვალისწინებს ამ კავშირსაც.

უქმი, ზედმეტი დოვლათის რამდენიმე ძირითადი სახეობა შეიძლება განვიხილოთ მათი წარმოშობის მიზეზებთან დაკავშირებით.

უწინარესად შეიძლება ვთქვათ, რომ **თვით კერძო ინდივიდები, როგორც მასობრივი მომხმარებლები**, იძენენ ნივთებს, ფლობენ ქონებას, რომელთა ამა თუ იმ (ხშირად დიდ) ნაწილს არ იყენებენ ჯანსაღი დანიშნულებით. ადამიანთა უმეტესობისთვის ამას ადგილი აქვს **არასწორი სამომომხმარებლო არჩევანის გამო**, რაც არარაციონალობის ერთ-ერთი გავრცელებული სახეობაა. ამგვარი მსჯელობის საფუძველს გვაძლევს ცხოვრებისეული ფაქტები, მიუხედავად თეორეტიკოსთა მტკიცებისა, თითქმის საშუალოდ მომხმარებელთა არჩევანი - მჯობინება, უპირატესობის მიკუთვნება ამა თუ იმ პროდუქტისთვის საერთოდ სწორი იყოს. ჩვეულებრივ კი

ადამიანები ხშირად ვერ იღებენ სწორ გადაწყვეტილებებს და იძენენ ნივთებს, რომელთაც არ იყენებენ სრულად ან ნაწილობრივ გამოყენების შემდეგ აგდებენ, ან კიდევ უფუნქციოდ ინახავენ, ასევე დიდი რაოდენობით აფუჭებენ ან ცუდად იყენებენ საგნებს, რის გამო ისინი **ზედმეტის** სახე იღებს. ამიტომ **ოჯახების უმრავლესობაში შევხვდებით ზედმეტ, გამოუყენებელ საგნებს, როცა მათ აკლიათ სხვა უფრო საჭირო რამეები.**

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს **მდიდრთა მოხმარებისა და ქონების შესახებ.** მათ გააჩნიათ პირადი მოხმარებისთვის განკუთვნილი დიდი სიმდიდრე, რომლის ნაწილი ემსახურება არა გონივრული (ჯანსაღი), არამედ პრესტიჟის, უპირატესობის დადასტურების, ზოგჯერ ფუქსავტური და ფუფუნებითი მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას, რასაც, ჭეშმარიტი გაგებით, არა მოაქვს არავითარი რეალური სიკეთე. ეს სიმდიდრე, ჯანსაღი აზრით, უნდა განვიხილოთ როგორც **ზედმეტი, რომელიც არსებობს უქმად.** მისი არსებობა არღვევს **ზომიერების** ფარგლებს, აუცილებელისა და ზედმეტის ზღვარს.

დიდი სიმდიდრე რომ უმტესწილად არაა და არ შეიძლება იყოს იმ სუბიექტების მონაგარი, რომლებიც მას ფლობენ, ეს დიდი ხანია ბევრმა უწყის.¹ სრულიად გაუმართლებელია ასეული ათასობით, მილიონობით ან მილიარდობითაც ღირებული დოვლათის შექმნა ერთეულებს მივანეროთ, როცა ადამიანთა საშუალო შრომის ნაყოფიერება ათასობით თუ ათიათასობით და მეტად ნაკლებია. ადამიანებს შორის ასეთი განსხვავება უნარის მიხედვით არ არსებობს.² მაშასადამე, ლოგიკურია ვთქვათ, რომ **ასეთი განსხვავება**

1 ფ. ბასტია ადამიანთა კუთვნილად მათ მიერ შრომით შექმნილ დოვლათს მიიჩნევს. იგი აღნიშნავს: „ საკუთრება მე მესმის, როგორც მშრომელი ადამიანის უფლება იმაზე, რაც მან შრომით შექმნა“. ეს ასე უნდა იყოს, მაგრამ სიწამდვილეში დოვლათის შექმნაში ადამიანთა წვლილისა და მითვისებაში წილის დაცილება ერთმანეთისგან დამკვიდრდა ცხოვრების დიდი მანკიერებად, რომელიც ჯერ კიდევ არაა აღკვეთილი.

2 ამას ჯერ კიდევ ადამ სმითი მიუთითებდა (იხ. მისი „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ზუნებისა და მიზეზების შესახებ. თბ., 2007. გვ. 137) . ამას ადასტურებს ადამიანთა ინტელექტუალობის კოეფიციენტის შესახებ თანადროვე გამოკვლევები. ეს ისედაც გასაგებია ამ საკითხში ჩახედული ნებისმიერი პირისათვის.

ვებები ადამიანთა შემოსავლებს შორის სულ მცირე არაობიექტურია. ამის მიხედვით ძნელი არაა, მაგრამ საერთოდ მაინც კარგად არაა გარკვეული, თუ რატომ და როგორ ხდება ეს. ჩვენ შევეცადეთ და დავასაბუთეთ, რომ, **ჯერ ერთი, საზოგადოების სიმდიდრე ან მისი ნაწილი შეიძლება შეიქმნას არა წარმოების ცალკეულ ფაქტორთა, არამედ მათი ერთობლივი მოქმედებით იმის შედეგად, რომ ადამიანები იყენებენ ბუნების ძალებს კაცობრიობის მთელი დაგროვილი ცოდნის, გამოცდილების, ტექნოლოგიური და ორგანიზაციული მიღწევების საფუძველზე, მაშასადამე, ბუნებისა და ისტორიისაგან უსასყიდლოდ (მუქთად) მიღებული წყაროების მეშვეობით.** მეორე, ისტორიის მიერ ჩამოყალიბებული განაწილების მექანიზმი კი არსებული გარემოს წყალობით ცალკეულ ადამიანებს უქმნის შესაძლებლობას იღებდნენ და ფლობდნენ მეტს აღნიშნული უსასყიდლო (მუქთი) წყაროების დახმარებით მიღებული დოვლათიდან, ვიდრე მათ დოვლათის შექმნაში შეტანილი წვლილით ეკუთვნით. ამის ნიადაგზე მათ ხელში თავს იყრის მათთვის გონივრულ ფარგლებში საჭიროზე ზედმეტი დოვლათი (სიმდიდრე),¹ რაც ობიექტურობისა და სამართლიანობის პირობებში მთელი საზოგადოების ხელში უნდა გადასულიყო სათანადოდ გამოსაყენებლად.

სწორედ წმინდა (დანახარჯებზე მეტი) პროდუქტი და მისი წარმოქმნის შესაძლებლობა, დოვლათის განაწილების არსებული მექანიზმი არის ზედმეტი მოხმარების და ზედმეტი სიმდიდრის ერთ-ერთი ძირითადი საფუძველი. დოვლათის განაწილებისა და გადანაწილების მექანიზმი მნიშვნელოვნად განაპირობებს დოვლათის შექმნაში სუბიექტთა წვლილისა და მის მითვისებაში წილს შორის განხვავებას. ეს წინააღმდეგობაა, მაგრამ რეალობაა. ამ პირობათა შედეგად წმინდა პროდუქტის ნაწილი იქცევა ზედმეტად მოხმარებულ თუ დაგროვებულ პროდუქტად, ე.ი ფაქტობრივად არასწორად გამოყენებულ, სასარგებლო შედეგის, (სიკეთის) არმომცემ, უქმ დოვლათად. ადვილი გასაგებია, რომ აქ ამკარავდება დოვლათის განაწილების მეტისმეტი უთანასწორობა.

¹ ჩვენი დასახელებული ნაშრომები.

ზედმეტს უნდა მივაკუთვნოთ, პროდუქტები, რომლებიც გამოიყენება ადამიანთა საზიანოდ მიზანმიმართულად ან მახინჯი ქცევის, ჩვევების შედეგად. **ნარკოტიკული ნივთიერებები, ადამიანთა გონებისა და ზნეობის ამრევი ე.წ. ლიტერატურა და ხელოვნების ნაწარმოებები, გართობის სხვადასხვა უსარგებლო საშუალებები**, რომლებიც ინტენსიურად ვრცელდება და ადამიანთა გარკვეული ჯგუფის უზარმაზარი შემოსავლების წყაროა. ეს ცივილიზაციის აღმამფოთებელი პარადოქსია, მაგრამ საზოგადოების გულგრილობის შედეგად კარგად ხეირობს.

შეფარდებით ზედმეტი, უქმი დოვლათი (სიმდიდრე) საყოველთაო თვალსაზრისით არის ადამიანთა მოსპობისა და ადამიანებზე ძალადობის საშუალებები. მათ გარკვეულ ნაწილზე მოთხოვნილება წარმოიშვება **საზოგადოებრივ მანკიერებათა** (აგრესიის, ძალადობის, ადამიანთა, ხალხების კონფლიქტების, უნდობლობის და სხვ.) გამო. ობიექტურად, **თუ ცხოვრების მოვლენათა სწორი გაგება იარსებებდა**, ადამიანებსა და ხალხებს შორის კონფლიქტის მიზეზებს ადგილი არ ექნებოდა. ისინი აღმოცენდება სუბიექტური მიზეზებით, გაუკუღმერთებული ცნობიერებისა და ინტერესების საფუძველზე. მაშასადამე, ცივილიზებული, ჰუმანური საზოგადოების პირობებში ყოველივე ეს სრულიად არასაჭირო, ზედმეტია, ე.ი. ასეთი საგნების საჭიროება იქმნება ხელოვნურად.¹

ფაქტების ანალიზის შედეგად მივდივართ დასკვნამდე, რომ **საზოგადოების განკარგულებაში არსებული სიმდიდრის (დოვლათის) სასარგებლო, სიკეთის პოტენციალი, ერთი მხრივ, და საყოველთაო კეთილდღეობა, მეორე მხრივ, ყოველთვის ბევრად სცილდებოდა და სულ უფრო მეტად სცილდება ამჟამადაც ერთმანეთს. საყოველთაო კეთილდღეობა არ მისდევს დოვლათის,**

1 აბა, რაში დასჭირდებოდა გონიერ, ცივილიზებულ კაცობრიობას, ხალხებს ატომური იარაღი, თუნდაც კალაშნიკოვის ავტომატები. ამიტომაც დიდი ხანია, განსაკუთრებით მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ კაცობრიობის მოწინავე ნაწილი ოცნებობს უიარაღო მსოფლიოზე და აყენებს საკითხს განიარაღების შესახებ. ეს კარგად უწყიან ისტორიის მცოდნეებმა. ზედმეტობის ამგვარ და სხვა კონკრეტულ ფაქტებზე ჩვენ აქ არ შევჩერდებით. ისინი ურიცხვია და შეგვეძლო მოგვეტანა, მაგრამ ამის საჭიროებას ვერ ვხედავთ. მათ განათლებული საზოგადოება კარგად იცნობს.

სიმდიდრის ზრდას. ეს უკანასკნელი საგრძნობლად ჩამორჩება პირველს. ეს გარემოება კი ყურადღების გარეშეა დატოვებული თეორიის მიერ, მიუხედავად მისი უდიდესი მნიშვნელობისა.

ხაზი უნდა გაესვას ადამიანთა არასწორი სოციალური ქცევის ხასიათის დიდ ადგილს დოვლათისა და შემოსავლების უსამართლო, მეტისმეტად უთანაბრო, უწესრიგო განაწილებაში. ეს **არის საზოგადოების მონყოფის უდიდესი ხარვეზი, რომელიც მთელ ისტორიას** გასდევს. იგი ვერ სწორდება საზოგადოების მიერ გამოყენებული საშუალებებით, შემოსავლების განაწილების სისტემებით, რომლებიც ამა თუ იმ ზომით ნებისმიერ ქვეყნაში მოქმედებს, უმთავრესად სახელმწიფოს მეშვეობით.

საგულისხმოა, რომ ადამიანთა დიდი ნაწილისთვის არსებული დამახინჯებული გარემო ხელსაყრელი და სავსებით მისაღებია, მათთვის ცვლილებები მიზანენოწილი არაა (მათი გაგებით). ეს დაბრკოლებები ძლიერი და მყარია, რომელთა გადალახვა დიდ ძალისხმევას მოითხოვს.

თანამედროვე საზოგადოების ცხოვრებაში ძირეულ ცვლილებათა, ზომიერებაზე გადასვლის, ზედმეტი მოხმარებისა და დაგროვებისაგან ადამიანთა გათავისუფლების დამაბრკოლებელი ფაქტორების სიმძიმეს თვით ცხოვრებაში მიმდინარე პროცესები ადასტურებს.

უქმი დოვლათის (ეკონომიკის) შემცირებისა და აღკვეთის ერთ-ერთი, მეტად მნიშვნელოვანი პირობა, განსაზღვრების მიხედვით, არის **ზომიერების დამკვიდრება**. ამის საფუძველზე უქმი დოვლათის არსებობის **დაძლევაში ძევს საყოველთაო კეთილდღეობის ამაღლების ერთობ დიდი რეზერვი**. ეს დოვლათი თავისი ხასიათით, გარკვეული აზრით, შეიძლება **განვიხლოთ იაფ (მუქი) რესურსად**, რამდენადაც სრულიად არ საჭიროებს ან თითქმის არ საჭიროებს დამატებით დანახაჯებს შესაქმნელად, საქმე ეხება არსებულის გამოყენებას, დანაკარგის თავიდან აცილებას. მხოლოდ გამოყენება შეიძლება იყოს დაკავშირებული რაღაც დანახარჯებთან, რაც მსჯელობისას დასაშვებია უგულებელვყოთ კიდევ.

ყოველივე ეს შეიძლება **შევადართო საწარმოო რესურსების** გამოყენებას. ცხადია, თუ შექმნილ საწარმოო სიმძლავრეს უფრო

სრულად გამოვიყენებთ, მეტ პროდუქციას მივიღებთ, ხოლო თუ არასრულად ვიყენებთ, ან ვიყენებთ არაჯანსაღი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისთვის საჭირო ან სულაც საზიანო (რაც არა-იშვიათად ხდება) პროდუქტების წარმოებისთვის, განეული კაპიტალური დანახარჯები და მით შექმნილი სიმძლავრე, ასევე სხვა რესურსები უქმია, დანაკარგია. თუ ამ რესურსებს გამოვიყენებდით რეალურად სასარგებლო მიზნით, შეიძლება ვთქვათ, რომ შესაბამისად შევამცირებდით დოვლათის უკმარობას, ავამალლებთ ადამიანთა კეთილდღეობას დამატებით დოვლათის (სიმდიდრის) გარეშე. უეჭველია, რომ მსოფლიოში, განსაკუთრებით მდიდარ (განვითარებულ) ქვეყნებში ეს რეზერვი უზარმაზარია. მასში დიდ ნაწილს მდიდარ ადამიანთა ხელში არსებული ის ქონებაა, რომელიც ფაქტობრივად გამოუყენებელია რეალური სარგებლობის მისაღებად ზემოთ აღნიშნული მიზეზების გამო (ფემენებელური მარგალსართულიანი სასახლეები, ჭარბი სატრანსპორტო და გართობის საშუალებები, ფუფუნების სხვადასხვა საგნები და ა.შ.).¹

მაშასადამე, თეორიულად საყოველთაო კეთილდღეობის იაფ (მუქთ) რესურსად წარმოგვიდგება ზომიერ, გონივრულ მოთხოვნილებებზე ზევით მოხმარებული, მოჩვენებითი სარგებლობის, ზიანის მომტანი და, ჯანსაღი აზრით, უსარგებლოდ და უმიზნოდ მოხმარებული და დაგროვილი დოვლათი (სიმდიდრე). იგი ადამიანთა გონივრული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისთვის გამოყენების შემთხვევაში დანაკარგიდან იქცევა კეთილდღეობის რესურსად, ანუ უქმი დოვლათიდან რეალურ დოვლათად მხოლოდ გამოყენების ნების, მართებული დანიშნულების, განაწილებით ურთიერთობათა სამართლიანობის,

1 მათ ზედმეტობაზე მიუთითებს ზოგიერთი მაღიან მდიდარი ადამიანების მოკრძალებული მოხმარების მაგალითი, როგორიცაა ამერიკელი მუტიმილიარდერი ჩაკ ფინი, რომლის ქონება 7,5 მილიარდს შეადგენს (არიან სხვა ასეთებიც). იგი არ ფლობს ძვირადღირებულ მანქანებს, თვითმფრინავებს, გადაადგილდება თვითმფრინავით ეკონომიკურ კლასის სალონში, ქირაობს ბინას და ატარებს 15 დოლარიან საათს. თავის სიმდიდრეს სხვებს უფრო ახმარს, 30 წლის განმავლობაში ქველმოქმედებისთვის დახარჯა 6 მილიარდი დოლარი. ასე თუ მოიქცეოდა ყველა მდიდარი, მსოფლიოში ბევრი პრობლემა მოიხსნებოდა.

მომხმარებლის რაციონალურობის პირობებში, რაც არავითარ ინვესტიციას არ ან თითქმის არ საჭროებს.

საკითხი დგება ამ რესურსის გამოყენების შესაძლებლობისა და ფაქტობრივად გამოყენების შესახებ. ასეთი შესაძლებლობა არსებობს, რაც ძნელი არაა სათანადო არგუმენტებით დავამტკიცოთ. თავიდან აქ უნდა ითქვას **ზომიერების დამკვიდრების პირობებზე**. ჯერ ერთი, ესაა საერთოდ მომხმარებელთა ქცევის რაციონალიზაცია, ზომიერების არეში ჩაყენება. მომხმარებლების მიერ დოვლათის შეძენას მხოლოდ გონივრულ, ჯანსაღ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად თუ ექნებოდა ადგილი, თუ ისინი არ გასცდებოდნენ ზომიერების ფარგლებს დოვლათის დაგროვებისას, საზოგადოების მთელი დოვლათის ადამიანთა საკეთილდღეოდ გამოყენების პრობლემაც გადაიჭრებოდა, არ იარსებებდა ზემოთ განხილულ დანაკარგები. ეს მომენტი ადამიანთა რაციონალურობის ხარისხის ამაღლების მნიშვნელოვანი ასპექტია.

მეორე, ადამიანები უნდა თავისუფლდებოდნენ მათ ხელში ზედმეტად თავმოყრილი ქონებისაგან. მათ უნდა მოიშორონ ის, რაც საჭირო არაა ნორმალური, გონივრული მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, რაც შეძენილია ან დაგროვილია არასწორი სამომხმარებლო არჩევანის, არარაციონალური დაგროვების შედეგად. ესეც რაციონალური ქცევის ხარისხის ამაღლების საგულისხმო კომპონენტია. იგი შეიძლება განხორციელდეს სხვადასხვა ფორმით, მათ შორის ადამიანთა ერთი ნაწილის სათნოების (სიქველის) საფუძველზე სხვებისთვის სიმდიდრის (ქონების) მნიშვნელოვანი ნაწილის უანგაროდ გადაცემის გზით. ეს მიმართულება უთუოდ ადვილად გასაგებია. ადამიანთა ხელთ არსებული ზედმეტი დოვლათისაგან გათავისუფლების მაგალითები ცნობილია წარსულიდანაც და დღევანდელ სინამდვილეში სულ უფრო ფართო მასშტაბებს იღებს ადამიანთა სალი ცნობიერების, შეგნების, ჰუმანური ბუნების ნიადაგზე. არიან ადამიანები, რომელთაც კარგად ესმით, რომ „დიდებულია ადამიანი, რომელიც გასცემს“ (არისტოტელე). ასევე: „რასაცა გასცემ შენია, რაც არა დაკარგულია“ (რუსთაველი). რელიგიური მოძღვარნი ქადაგებენ: „სიმდიდრე და ქვლმოქმედება განუყრელი უნდა იყოს“, ან კიდევ: „შენ იმიტომ

გედღევა სიმდიდრე, რომ გასცემდე“; „რამდენი სიმდიდრეც არ უნდა მოვიპოვოთ, მაინც სამარეში ჩავალთ, სადაც მეფეს გლახაკისგან ვერ გაარჩევ“ და ა.შ.

მთელ მსოფლიოში, მათ შორის განვითარებულ ქვეყნებში, კერძოდ აშშ-ში, ევროპის ქვეყნებში, ფართოდაა გავრცელებული ქველმოქმედება. ამ მიმართულებით ცნობილია საერთაშორისო ორგანიზაციების საქმიანობა. ქველმოქმედების აქტს დიდი წვლილი შეაქვს უპოვარ ადამიანთა ცხოვრების გაუმჯობესებაში.¹ ამის მაგალითი მრავალია. მათ შორის ერთ-ერთი შტამბეჭდავია ამერიკელი გამორჩეული 38 მილიარის გადანყვეტლება უორენ ბაფეტი-სა და ბილ გეიტსის მეთაურობით შექმნან ფონდი სახელწოდებით „ჩუქების ფიცი“,² რაც გულისხმობს მათი ქონების ნახევრის გადაცემას საქველმოქმედო მიზნით. ამაზე უკეთესი რამ არსებულ რეალობაში მათ რა უნდა გააკეთონ !

ადამიანები სხვადასხვა, მათ შორის მათთვის ზედმეტ, ე.წ. მეორად საგნებს გადასცემენ ხელმოკლეებს უსასყიდლოდ ან იაფად. ცალკეულ შემთხვევებში ორგანიზებული წესითაც ხდება მათი შეგროვება და გადაცემა ქვეყნის შიგნით ან გარეთ უსასყიდლოდ ან სიმბოლურ ფასებში.

ამასთან, ყოველივე ეს სულაც არაა საკითხის სრულად გადანყვეტა. მხოლოდ ნაწილობრივ შველის ზედმეტი მოხმარებისა და ზედმეტი დოვლათის, როგორც ასეთის, შემცირებას ან გამო-

1 ამის შესახებ იხილეთ: Waldemar A. Nielsen. The Big Foundations. New York – London 1972 . მასალები ქველმოქმედების ირგვლივ მრავლადაა ინტერნეტში - პორტალი „ქველმოქმედება“ და სხვ.

2 2010 წელს აშშ-ში ქველმოქმედების მასშტაბმა 291 მილიარდ დოლარს მიაღწია, მათგან 212 მლრდ კერძო პირებისა იყო, დანარჩენი საზგადოებრივი ორგანიზაციების. რამდენიმე ამერიკელმა მილიარდერმა უარი თქვა თავისი ქონების მემკვიდრეობით გადაცემაზე. ზუნ პიკინსი აცხადებს: „მე არა ვარ სიმდიდრის მემკვიდრეობით გადაცემის მომხრე. ასეთ მემკვიდრეობას მხოლოდ ბოროტბა მოაქვს“. [http://ambebi.ge/boocs/6017rogor azrovneben _ mdidrebi.html](http://ambebi.ge/boocs/6017rogor%20azrovneben%20mdidrebi.html). საკვირველია და გაუგებარია ლიბერტარიანელების გადამრუნებული აზრი, რომ ქველმოქმედება ადამიანთა ბუნებრივ ინსტიქტებს აუკუღმართებს და არღვევს ტრადიციულ სოციალური კავშირებს. ეს ხომ ანტიჰუმანური შეხედულებაა? რიგი არსებული სოციალური კავშირები კი დიხაზა რომ დასარღვევია!

რიცხვას, უქმი დოვლათის (სიმდიდრის) გადაქცევას საყოველთაო კეთილდღეობის იაფ (მუქთ) რესურსად.

უდიდესი საკითხია ის, კონკრეტულად თუ რა გზით განხორციელდეს საერთოდ ზედმეტი მოხმარებისაგან და დაგროვებისაგან ადამიანთა გათავისუფლება. ეს პრაქტიკულად უშუალო კავშირშია ადამიანთა შეგნებულობასთან, ზნეობასთან, ცნობიერებასთან, ტრადიციასთან ერთად, ინტერესებთან, ადამიანების ბუნების ღრმა ცვლილებებთან, შეიძლება ვთქვათ, საღი აზრის გამარჯვებასთან, ნამდვილ მენტალურ რევოლულუციასთან. ამასთან ერთად, გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს სოციალური გარემოს, ეკონომიკურ ურთიერთობათა სრულყოფას, მათ სამართლიანობას, ჰუმანიზაციას.

ზომიერების დამკვიდრება და ცხოვრების ჰარმონიზაცია თეორიულად თითქოს სულაც მარტივია: ყველამ თავისი ნებით, შინაგანი კარნახით უნდა თქვას უარი ზედმეტ მოხმარებაზე და ზედმეტის ფლობაზე, თითოეულმა შინაგანი მოწოდებით დაიცვას ზომიერება. სინამდვილეში ყოველივე ეს დიდ სირთულეებს აწყდება, თუმცა შეუძლებელი არაა, რადგან არსებობს ხელშემწყობი ფაქტორებიც. 1. მატერიალური სიმდიდრე თანდათან უფასურდება უფრო მაღალი სულიერი და ინტელექტუალური სიმდიდრის გვერდით. ამით სუსტდება მისდამი მიდრეკილება, იგი გარკვეულ ფარგლებს იქით, გადადის აბსურდში; 2. მატერიალური სიმდიდრე სულ უფრო მეტი ტვირთი ხდება ადამიანებისთვის და მისგან მიღებულ კმაყოფილებას აჭარბებს უსიამოვნება,¹ საზრუნავი, რაც მას უკავშირდება მძიმე, დამთრგუნველ ხასიათს იძენს. 3. ადამიანთა საერთო განათლებულობა, ცივილიზებულობა ასუსტებს ზედმეტ მიდრეკილებას მატერიალური ნივთებისადმი. განათლებული ადამიანები მათ უფრო ნაკლებად ეტანებიან, ვიდრე დაბალი განათლებისანი და გაუნათლებლები. იცვლება ადამიანთა ფასეულობითი ორიენტაცია, მათ მიდრეკილებებში მეტ ადგილს იკავებს მაღალი სულიერი და სოციალური ფასეულობები, ვიდრე დაბალი მატერი-

1 ამ უსიამოვნებაზე ხევერი რამაა ცნობილი. აქმოვიტანდიერთაფორიზმს: მდიდარი ადამიანები არიან შეპყრობილნი და არა ნასიამოვნებნი“ (ჰომეროსი).

ალური. 4. დიდია საზოგადოების ელიტარული ნაწილის, პროგრესული იდეოლოგიის, მათ შორის პოლიტიკურის როლიც. ძალადობის გარეშე ამ უკანასკნელს მნიშვნელოვანი პოტენციალი გააჩნია ადამიანთა რაციონალური ქცევის, ზომიერების დამკვიდრების საქმეში, რომლის გამოყენება ბევრადაა დამოკიდებული პროგრესულ ლიდერებზე, საზოგადოების ელიტაზე, მათ მოქმედებებზე, მათი ყოფის მაგალითზე და ა.შ. 5. არც თუ ისე მცირეა შიშის ფაქტორის, იმ საფრთხის გაცნობიერების როლი, რომელიც ელოდება ადამიანებს (კაცობრიობას) არაზომიერების, სიხარბის სამყაროში.

ფუძემდებლური მნიშვნელობა აქვს **ზნეობის ფაქტორს**. სოციოლოგიის ფუძემდებლის ა. კონტის აზრით, საზოგადოების მორალური სრულყოფა შესაძლებელია ალტრუისტული გრძნობის გაძლიერებით. მეტად მნიშვნელოვანია ადამიანთა აზროვნების (ცნობიერების) შეცვლა, ჭეშმარიტებისაკენ მობრუნება. გუსტავ ლებონის აზრით, დიად გარდაქმნათა, ცივილიზაციების შეცვლის წინაპირობა იყო აზროვნების წესის კარდინალური შეცვლა.¹

აქვე შეიძლება შევნიშნოთ, რომ ამაოა ველოდოთ სწრაფ გადასვლას ზომიერების, ცივილიზებულობისა და ჰარმონიული, ჰუმანური ცხოვრების მაღალ სამყაროში. მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ეს პროცესი თვითდინებაზე იყოს მიშვებული, რომ საზოგადოება, კაცობრიობა ბუნებრივი სვლის მოლოდინში იყოს და მიზანმიმართულად არ მოქმედებდეს ამ პროცესის დაჩქარებისთვის, რადგან ზომიერების დამკვიდრებაში, ზედმეტი მოხმარებისა და ზედმეტის ფლობისაგან ადამიანთა გათავისუფლებაში ძვეს საზოგადოების პროგრესის, ცივილიზებულობისთვის უდიდესი მნიშვნელობის შედეგები. კერძოდ, ესენია შემდეგი:

1. ზედმეტობასთან ერთად მცირდება ან ქრება უკმარობა, მაშასადამე, მაღლდება საეყოველთაო კეთილდღეობა გამოუყენებელი, უქმი იაფი (მუქთი) რესურსების „გაცოცხლებით“, დანაკარგების აღკვეთით, ძირეული, ნებაყოფილობითი სამართლიანი გადანაწილების გზით, დამატებითი დანახარჯების გარეშე;

2. აღმოიფხვრება დაცილება ეკონომიკურ ზრდასა და კეთილდღეობის ამაღლებას შორის - უდიდესი წინააღმდეგობა საზოგა-

1 Gustav Le Bon . The Crowd . N. Y. Voling Prss. 1962. P. 13.

დოების განვითარებაში;

3. ამაღლება ადამიანთა თავისუფლების ხარისხი, ერთნი თავისუფლებიან ზედმეტი სიმდიდრის ტვირთისაგან, მეორენი - უკმარობისაგან, გაჭირვებისაგან;

4. უმჯობესდება ცხოვრების ხარისხი, აღმოიფხვრება უსამართლობა, გაუმართლებელი უზომო უთანასწორობა, ადამიანთა დიდი ნაწილის სიდუხჭირე; საზოგადოების, ხალხების, კაცობრიობის ცხოვრებაში მყარდება ჰარმონია, ცხოვრება ხდება უფრო ჰუმანური, სასიამოვნო ყველასათვის, ურთიერთობები ადამიანური, ესთეტიკურად მომხიბლველი.

ეს ნიშნავს ახალ, სიხარბისაგან თავისუფალ, ნამდვილად ჰუმანურ, ზომიერ ადამიანთა საზოგადოებას. კაცობრიობის გზა აქეთ-კენ ან კატასტროფისკენაა.